

ТЕМА ПАТРІОТИЗМУ І НАЦІОНАЛЬНІ ТРАДИЦІЇ УКРАЇНЦІВ В УКРАЇНСЬКІЙ НАРОДНІЙ ХОРЕОГРАФІЇ

У статті досліджується тема патріотизму та любові до рідної землі, а також національні традиції в українській народній хореографії. У цьому контексті аналізуються постановки відомих українських балетмейстерів, описана обрядовість українського народу в національних танцях України.

Ключові слова: народний танець, народна хореографія, хореограф, національна традиція, патріотизм.

This article is about patriotic feelings and love to the native land and national traditions in Ukrainian folk choreography. Creations by famous Ukrainian choreographers are analyzed, customs of Ukrainian people in national Ukrainian dancers are described.

Keywords: folk dance, folk choreography, choreographer, national tradition, patriotic feelings.

Тема патріотизму та збереження національних традицій сьогодні є дуже актуальною для України. І саме через мистецтво вона найкраще передається народу, найглибше проникає в його національну свідомість. Адже мистецтво завжди формувало ідеологію, настрої, смаки будь-якого суспільства, зокрема українського.

Нація, яка не береже свою культуру, не цікавиться її розвитком, приречена стати безкультурною біомасою. Отже, одне із першочергових завдань держави сьогодні – виховання патріотизму українців через мистецтво, зокрема через народний танець, який за допомогою пластичного вирішення, лексичних прийомів у поєднанні з музикою передає ідею і суть задуму.

Український народний танець у різних регіонах України має свої лексично-стилістичні особливості, пронизаний національним духом, насичений багатством українських традицій. Який би танець ми не розглядали: чи славнозвісний гопак, чи поліську польку, чи слобожанську кадрили, чи подільський козачок, чи гуцулку з Українських Карпат – у кожному з них присутня багата українська традиція.

Саме український народний танець відтворює темперамент українців, їхню ментальність. У ньому часто відображені звичаї і традиції українського народу. Наприклад, різдвяно-новорічні свята, обряди закликів та зустрічей весни, купальські гуляння, збирання врожаю та безліч інших процесів праці, обряд українського весілля, проводи на полонину та ін. Тобто український танець – це відображення душі українського народу, його історії і його національного духу.

Видатний український хореограф, основоположник запису танцю в Україні, фольклорист, етнограф, композитор, хоровий диригент В. Верховинець (1880-1938) так висловлював свою думку про народний танець в Україні: "Наш балет, якщо йому судилося коли-небудь народитися, мусить бути народним, своєрідним, а таким він стане тоді, коли в нього увіллється багатство народного танцю з його мальовничими фігурами й широкою, нічим не обмеженою фантазією думок, і коли він буде перейнятий духом веселих танцювальних пісень, повних кипучості, енергії, бадьорості та невимушеної щирої розваги справжнього народного життя" [2, 11].

Тема українського патріотизму займає значне місце у творчості українських хореографів. Найяскравішим прикладом цього є творчий доробок П. Вірського, реформатора народно-сценічного танцю в Україні, який академізував його, канонізував, підніс на якісно новий рівень. Тема патріотизму, національних традицій українців, краси української землі головною ниткою, лейтмотивом проходить крізь всю його творчість. Такі шедеври П. Вірського, як: "Ми з України", "Про що верба плаче", "Подоланочка", "Рукодільниці", "Чумацькі радощі", "Запорожці", "Червона калина", "Гопак", "Повзунець", "Карпатські лісоруби" пронизані патріотизмом і любов'ю до України, демонструють красу і працелюбність українського народу, сповнені національним духом і українськими народними традиціями.

У цьому контексті не можна не згадати творчість народного артиста України, Героя України, продовжувача справи П. Вірського і нинішнього художнього керівника Національного заслуженого академічного ансамблю танцю України ім. П. Вірського М. Вантуха. Будучи істинним патріотом України і українського народного мистецтва, хореограф і творчість свою пронизує патріотизмом до рідної землі, обрядами, звичаями та традиціями українців. Першою роботою балетмейстера в ансамблі ім. П. Вірського стала хореографічна композиція "Карпати": в ній помітний своєрідний стиль митця, який зумів цікаво інтерпретувати народні обряди, вдаючись до сучасних лексичних хореографічних засобів. Оригінальністю позначені також його роботи – чоловічий український "Танець із бубнами", обрядовий танець "Літа молоді", "Болин-

ські візерунки", "Гуцульська рапсодія". Ніжністю і жіночністю виділяється дівочий танець "Козачок". Ввібрала в себе усю красу національного багатства композиція "Україно, моя Україно", яка стала візиткою ансамблю. А сам ансамбль вже давно став візитною карткою України. Тут варто навести один приклад із гастрольної діяльності колективу. Так, в 2001 р. ансамбль запросили виступати на прийомі, присвяченому відкриттю турніру з тенісу в Монте-Карло. Захід був гучним, глядачі поводитись вільно. Та коли вийшла група ансамблю Вірського, публіка завмерла. 75 хвилин в залі не дзвеніли столові прибори, офіціанти нічого не носили і не розливали. Принц Альберт уважно стежив за виступом українських артистів. На завершення концерту міністр культури Монако запросив М. Вантуха до столу принца Альберта. Принц піднявся йому назустріч зі словами: "Я знаю, що в вашій країні є економічні проблеми. Але якщо у вашого народу така висока культура, ви обов'язково впораєтесь з труднощами. Бачите, – він вказав пальцем, – ці ситі мільйонери стоячи аплодують у цій залі вдруге. Першого разу – коли під час її відкриття співав Лучано Паворотті, і ось зараз – на виступі вашого колективу!".

Далеко за межами України, майже в 50 державах земної кулі, виступав Національний ансамбль танцю – як посланець миру та дружби, носій української культури, як свідчення високого художнього та виконавського рівня української хореографії. Гастролі ансамблю Вірського завжди супроводжуються захопленими відгуками іноземної преси.

Сповненою любові до України, патріотизму і пропаганди українських традицій була творчість В. Авраменка, який прославляв і популяризував український національний танець далеко за океаном, серед української діаспори.

Тема патріотизму та багаті українські традиції присутні і в творчості Я. Чуперчука (1911–2004), видатного українського балетмейстера, етнографа, артиста. Саме він був першим балетмейстером Гуцульського ансамблю пісні і танцю. Саме його справедливо називають зачинателем сценічної форми гуцульського танцю, основоположником професійної народної хореографії на Прикарпатті.

Я. Чуперчук здійснив велику кількість постановок, серед яких: "Пісня Бескидів", "Аркан", "Гуцулка на царині", "Співай, рідний краю", "Великодні хороводи", "Коломийки" та багато ін. Ним створені хореографічні постановки на тему українських народних пісень: "Їхав козак за Дунай", "Розпрягайте, хлопці, коні", "Кину кужіль на полицю". Треба, також, згадати його танцювальні композиції: весільний танець "Решето", жартівливу "Зустріч у лісі", величаву "Трембіту", "Гей, браття, опришки", "Підкарпатські коломийки" тощо.

1949 року Я. Чуперчук був заарештований за націоналізм. Відбув 6 років заслання. Там, за наказом, він і його товариші створили ансамбль української пісні і танцю. "Бандерівцям" присудили перше місце, і Я. Чуперчука засуджують ще на 5 років.

Пронизана патріотизмом і національною ідеєю програма його колективу "Галичина". Серед хореографічних постановок: буковинська "Ковиланка", гуцульський "Весільний танець", бойківські "Парубоцькі жарты" та "Пастушкові коломийки", велика хореографічна композиція "Край мій рідний".

Праця за вказівкою – ось що не давало йому спокою. До кожного радянського свята згори надходили розпорядження, які концертні твори повинні бути в програмі колективу того чи іншого жанру. Композиторам замовляли музику на тему "дружби братніх народів". На сцену не випускали жодного хореографічного колективу, якщо в його репертуарі не було танцю, який би прославляв життя в Радянському Союзі. За таких обставин Я. Чуперчук створює в колективі хореографічну сюїту "Україна і Росія". За сюжетом, Україна була представлена гордою і незалежною. Цей образ допомогла втілити танцювальна лексика: високо підняті голови у дівчаток-українок, горда постава, енергійна хода і децю незграбні рухи старших сестер. Українки розпочинають хоровод, ведуть за собою дівчат-росіянок і так само величаво закінчують танець. Номенклатурники навіть не зрозуміли задуму видатного хореографа, адже для них головним було виконання вказівки згори.

Часто темою своїх постановок обирав патріотизм і багату гуцульську обрядовість народний артист України В. Петрик (1921-2002 рр.), життя якого нерозривно пов'язане з Державним Гуцульським ансамблем пісні і танцю (сьогодні – Національний академічний Гуцульський ансамбль пісні і танцю). Серед таких постановок: розгорнута вокально-хореографічна картина "Щедрий вечір в сучасному гуцульському селі" і "Сучасне гуцульське весілля". Серед найвідоміших малометражних танців: "Гуцулка", "Гуцулка на царині", "Космачанка", "Прикарпатський танець", "Ямницька полька", "Сербин" (покутський танець), "Марічка", "Дрібонька", "Бойківчанка", "Аркан", "Чабани" та ін. Широкі хореографічні полотна з хором, сюїти: "Будь здорова, Батьківщино", "Урожайна", "Олекса Довбуш з опришками", "Весна в Карпатах", "Пори року" (весна, літо, осінь, зима), "Гуцульське весілля", "Проводи чабанів на полонину", "Бойківське гуляння", "На галявині" та ін.

Патріотизм і багатство українських традицій пропагували у своїй творчості багато інших українських хореографів, за що їм велика вдячність.

Найвагомим фактором, який детермінував формування хореографічних традицій українців, була, звичайно, обрядова культура, яка ввібрала у себе характерні звичаї та обряди як християнської, так і язичницької традицій. Народним танцям обрядової сфери властиві мотиви забезпечення добробуту і здоров'я сім'ї, приплоду худоби, врожайності полів, основних селянських турбот. Зокрема, у народно-обрядових весняних хорових піснях і танцях оспівується пробудження природи, кохання, надії на врожай та ін.

Справжнім театралізованим дійством споконвіків було гуцульське весілля (наприклад, "Гуцульське весілля" із репертуару Національного академічного Гуцульського ансамблю пісні і танцю).

Утворенню сім'ї українці завжди надавали великого значення. Відповідно до цього формувалася весільна обрядовість – справжня народна драма, що включала ігрові дії, танці, співи, музику. Супроводжувалося весілля цікавими обрядами і традиціями. В літературі є згадки про ритуальні весільні танці, які мало місце у гуцульському весіллі ще в XIX ст. В переддень весілля на подвір'ї молодого і молодої збиралися люди. Вони танцювали цілий день, а ввечері танці продовжувалися при вогнищі. Музиканти грали одну і ту ж мелодію впродовж двох-трьох годин. Танцюючі відходили і знову приходили. Звичай вимагав, щоб "передвесільний танець" танцювали якомога більше людей. Центральним на гуцульському весіллі є танець молодого подружжя в колі весільних гостей.

Завдяки синкретичному зв'язку з обрядами, віруваннями, демонологією та міфологією виконавство деяких танців, майже незмінних у своїй первісній формі, насичених архаїзмами й присвячених конкретним датам християнського календаря, зберегло своє початкове ритуальне значення. У таких танцях рух фактично постає магічним засобом спілкування з силами природи. Зокрема, у народно-обрядових весняних хорових піснях і танцях оспівується пробудження природи, кохання, надії на врожай та ін. Веснянки називають також гаїлками, гаїлками, ягівками, магілками, гагулками, гагалівками, галагілками, галями. Причому співають їх не лише на Великодньому тижні, молодіжні весняні ігри і танці називають зазвичай сталими дієслівними сполуками: "весну співати", "танки водити", "гагулки гуляти" тощо.

Впродовж XIX–XX ст. дані танці побутували без супроводу, у поєднанні із замовлянням, з піснею під гру скрипки чи інструментального ансамблю.

Обрядові танці, як правило, відбувалися на вулиці, під відкритим небом – для кращого контакту із силами природи. Іноді – в нічний час або до сходу сонця – вони проходили в хаті.

Як відомо, у гуцулів найбільш поширеними звичаями є проводи на полонину, гуцульське весілля та релігійні календарні свята, зокрема Різдво з новорічно-різдвяними колядками та щедрівками (в тому числі "Василя", "Водохреща", "Маланки", гуцульська "Розколяда") та Великодні гаївки. Так, часто створюються хореографічні картини, в основі яких лежить обряд проводів на полонину. Серед гуцулів це справжнє дійство, оскільки на полонину чабани вирушали на досить тривалий час. Цю гуцульську традицію цікаво відобразив народний артист України В. Петрик в сьюті "Проводи чабанів на полонину", в танці "Чабани" (обидві постановки – з репертуару тепер уже Національного академічного Гуцульського ансамблю пісні і танцю).

Крім обрядових танців, існує поняття позаобрядових, розважальних танців, представлених багатьма видами і формами, наділеними більш розвиненими виражальними засобами, особливостями виконання і побутування. Всі календарні свята, толоки, ярмарки, вечорниці, сімейні урочистості закінчувалися танцями. Різним танцям українці давали конкретні назви. Танцювальні жести і рухи були різноманітними.

Очевидно, що танцювальна культура українців здавна була багатою, насиченою, цікавою, сповненою оригінальністю, неповторності і національної ознаки, що вирізняла український народ з-поміж інших. Проте тривала бездержавність залишила слід у національній свідомості українців. Це яскраво відображається у відсутності громадянського суспільства в Україні, у до цього часу існуючому комплексі меншовартості, який штампом відбитий в менталітеті українців.

Здобуття Україною незалежності ставить перед нами нові завдання, реалізовувати які вже новому поколінню – поколінню Української Незалежності. І серед головних завдань, насамперед, – складна державотворча робота.

20 років для історії – термін, зовсім не великий. Тому вимагати від нації те, на що треба витратити значно більше часу, – безглуздо. Не просто за двадцятиліття збудувати те, що повинно бути апробоване не одним поколінням. Важливо, щоб підросло кілька поколінь. Саме так виникають традиції, які формують культуру етносу.

На жаль, українці ще не збагнули, що саме культура, мова, традиції і звичаї, віра, національна пам'ять є головними атрибутами кожної нації, є її тими першочерговими елементами, які ідентифікують її, вирізняючи з-поміж інших.

Крім того, культура є моральною основою, духовним осердям, що забезпечує друге, духовне народження – головну мету саморозвитку особистості, нації, людства. Культурний саморозвиток людини, суспільства – це безупинне розширення духовних прагнень і збільшення духовних можливостей через природну релігійну практику, мистецтво, науку, освіту, філософію, через дієвість традиційних моральних засад життя. Традиція – психосоціальна система добору, збереження й передачі життєво важливої інформації та формування ціннісних духовних орієнтирів, це передача життєтворчих імпульсів у духовній і соціальній сферах. Традиція завдяки своїм основним механізмам культурної еволюції безперервно прилучає людину до першопочатків культурного життя, до природної релігійності, єднає людей однієї культурної системи в національну спільноту.

Варто згадати сентенцію відомого філософа, історика, дипломата В'ячеслава Липинського (1882-1931 рр.), який цілком об'єктивно і актуально зазначив: "Без традиції нема культури, без культури нема нації" [6]. Тому нам необхідно сьогодні берегти і розвивати українську національну культуру, зокрема хореографічну, адже саме вона відображає наші звичаї і традиції, виховує патріотизм і формує почуття національної гідності українців. А це вкрай важливо для подальшого становлення нас як нації.

Використані джерела

1. Академія мистецтв України: інформаційний довідник / [І. Безгін та ін.]. – К., 2004. – С. 50-51.
2. Верховинець В.М. Теорія українського народного танцю / Верховинець В.М. – 5-те вид., доп. – К.: Муз. Україна, 1990. – 150 с.
3. Вірський П. У вихорі танцю / П. Вірський. – К.: Мистецтво, 1977. – 85 с.
4. Воропай О. Звичаї нашого народу : етнографічний нарис / О. Воропай. – К.: АВПТ "Оберіг", 1993. – 592 с.
5. Демків Д. Ярослав Чуперчук: феномен гуцульської хореографії / Д. Демків. – Коломия: Вік, 2001. – 167с. : іл., ноти.
6. Заблоцький Б.Ф. Україна: за "правління народне, народом і для народу". Дорожня карта до мети Помаранчевої революції. – Львів: "Новий світ – 2000", 2007. – 196 с.
7. Заєць В. Дух України / В. Заєць // Культура і життя. – 2004. – №3.
8. Затварська Р. Маєстро гуцульського танцю / Р. Затварська. – Івано-Франківськ: Місто НВ, 2002. – 160 с.
9. Матеріали науково-практичної конференції, 28 лютого 2002 р., Київ. – К. : Стило, 2002. – 101 с.
10. Мельник О. Масштабний талант Мирослава Вантуха / О. Мельник // Українська газета. – 2002. – №18.
11. Поліщук Т. Ансамбль №1 / Т. Поліщук // День. – 2005. – №34.
12. Стасько Б.В. Митці народної хореографії Прикарпаття : [посіб. для студ. хореогр. від. мистецьких вищ. навч. закл.] / Богдан Стасько, Наталія Марусик; М-во освіти і науки України, Прикарпат. нац. ун-т ім. В. Стефаника. – Івано-Франківськ: Видавн.-дизайнер. від. ЦІТ, 2009. – 163 с.: іл., ноти.
13. Стасько Б. Хореографічне мистецтво Івано-Франківщини / Б. Стасько. – Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2004. – 312 с. + 8 с. кол. іл.